

Rosmalla

Heemkundekring Rosmalen

Jaargang 23 - Nummer 3

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt vier keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen.
Gevestigd in Perron 3 Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Wilma van Creijl, voorzitter
- Secretaris: Vacature
- Henda Pennings, penningmeester
- Rien van Grunsven, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Michiel van Heumen
- Wil Coppelmans (lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse rummers:

- € 5,50 per uitgave

Distributieadres:

- Henda Pennings
Vliertwijksstraat 4c
5249 RH Rosmalen

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
- g.mol@ziggo.nl

Ledenadministratie:

- Henda Pennings
Vliertwijksstraat 4c
5249RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 23 - NUMMER 3 SEPTEMBER 2013

Inhoudsopgave

Pagina

<i>Redactie</i>	Voorwoord	2
<i>Henk de Werd</i>	Mei 1943 330 radio's ingeleverd in Rosmalen	2
<i>Wim Veekens</i>	Zomaar een toponiem (7): Kazester (Bruggen)	12
<i>Gerrit Mol</i>	Het boek van Lee	15
<i>Gerrit Mol</i> <i>Tiny Kappen</i>	Een ansichtkaart van toen.....	17
<i>Tiny Kappen</i> <i>Gerrit Mol</i>	Zuster Mechtilde vertelt meer	20
<i>Dorry Derhaag-Doomernik</i>	Noodgedwongen vertrek/verhuizing/vlucht van de Zusters Birgittinessen naar Uden.	21
<i>Gerrit Mol</i>	De laatste Rosmalenaar	23
<i>Henk de Werd</i>	Historisch2	24
<i>Martien Veekens</i>	Prent 'Mariewaater' verkeerd geïnterpreteerd	25
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors		28

Foto omslag:

Gezicht op Rosmalen met Lambertuskerk, gezien vanuit het noordoosten. Aquarel uit 1815, gemaakt door een zekere P. Testas en ondergebracht in de Brabant-Collectie van de Universiteit van Tilburg.

P. Testas is Mr. Pieter Testas (1799 – 1866) of diens vader Mr. Pieter Hendrik Testas (1761 – 1819), beiden uit Amsterdam. Laatstgenoemde was getrouwd met een dochter van de Rosmalense dorpssecretaris Johan Adriaan Esser. Deze familielatie verklaart het bestaan van een aantal vroeg 19e-eeuwse aquarellen van Rosmalen van de hand van Testas, aanwezig in de Brabant-Collectie

Voorwoord

Al tijdens de lange, nu wel voorbij zomer van dit jaar begon de redactie van Rosmalla met de voorbereiding van dit blad. Nòg eerder waren de verschillende schrijvers van de artikelen in ons heemkundig tijdschrift bezig met hun interessante verhalen. Als redactie zijn wij blij met hun bijdragen. Ze zorgen voor een gevarieerde inhoud. Tegelijk doen wij een oproep aan onze lezers: er zijn onder u zeker nog meer mensen die over ons dorp “van toen” iets kunnen vertellen. Mocht u het zelf niet op papier kunnen krijgen, dan komt een van onze mensen graag met pen en papier bij u langs. Veel leesplezier!

De redactie.

Mei 1943 330 radio's ingeleverd in Rosmalen

Henk de Werd

70 jaar geleden, op 14 mei 1943, ging er een schrijven uit van de Gewestelijke Politiepresident Eindhoven betreffende de inbeslagneming van radio-ontvangtoestellen. Hij schrijft, dat “bij beschikking van den Höheren SS-und Polizeiführer (Befehlshaber der Sicherheitspolizei) van 13 mei 1943 alle zich in het bezette Nederlandsche gebied bevindende radio-ontvangtoestellen met toebehooren en eventueele reserve-onderdeelen met ingang van dienzelfden datum verbeurd verklaard zijn en dat deze binnen de hierna te noemen termijn dienen te worden ingeleverd.” Er werden voor deze inlevering een aantal richtlijnen gegeven aan de burgemeesters, dus ook aan burgemeester Von Heijden van Rosmalen. Zo is de termijn van inlevering voor gemeenten met minder dan 5000 inwoners drie weken. Voor gemeenten met meer dan 5000 inwoners en minder dan 20.000 was dat vier weken. Rosmalen viel in deze laatste categorie. “Teneinde de toestellen zoo zorgvuldig mogelijk in ontvangst te kunnen nemen en op te slaan en niet te veel toestellen tegelijkertijd te ontvangen, dienen de tot inlevering verplichte personen straatsgewijze te worden opgeroepen.” Voor die inlevering had men natuurlijk formulieren gemaakt, bestaande uit drie stroken. Die formulieren konden tegen betaling van 5 cent afgehaald worden aan het postkantoor. In Rosmalen was dat bij de heer Kruijssen in de Dorpsstraat, tegenover villa “De Vijverberg”. Dat oude postkantoor staat er nu nog steeds.

Op elk formulier moesten de naam van het model (type), het nummer van de radio, alsmede de naam, adres en het beroep van de persoon die het toestel kwam inleveren vermeld worden. De eigenaar moest het toestel tevens voorzien van een label. Een strook werd door de ambtenaar op dat label geplakt. Eén

Foto uit 1939 van de Dorpsstraat met het woonhuis annex postkantoor van de familie Kruijssen.

strook was voor de eigenaar zelf en één strook was voor de beheerder van de bewaarplaats van de ingeleverde toestellen. De radiohandelaren moesten van

Foto, door de schrijver zelf gemaakt, van het pand in zijn huidige staat. Rosmalencollectie: Henk de Werd.

de in hun bezit zijnde radio-ontvangtoestellen en onderdelen een inventarislijst samenstellen en deze binnen drie weken inleveren. In Rosmalen moest dat gebeuren vóór 3 juni op het gemeentehuis.

In Rosmalen werden de inwoners niet per straat, doch per wijk opgeroepen. De inlevering vond plaats in het gebouw van “de oude jongensschool” in de kom van Rosmalen op het adres G nummer 109.

Ter illustratie twee foto’s, waarop we “de oude jongensschool” kunnen zien.

Op deze foto zien we duidelijk, dat de oude jongensschool tegenover het klooster Van Meeuwen stond. Na de ingebruikname van de nieuwe jongensschool werd

Op deze foto zien we vooraan, uiterst rechts, nog een gedeelte van de oude jongensschool.

deze oude school door de zusters van Schijndel uit het genoemde klooster in gebruik genomen als R.K. bewaarschool. Ook het Wit-Gele-Kruis heeft er nog een tijdje onderdak gevonden. De school werd gesloopt tijdens het pastoraat van pastoor Janssens, pas-

Op deze foto zien we tussen de ereboog: links de oude schoolmeesterswoning voor het hoofd der school en rechts de oude jongensschool.

toor te Rosmalen van 1956 - 1961. De stenen werden door de parochianen schoongebikt voor de bouw van een nieuw parochiehuis: Het in 1964 geopende gemeenschapshuis “De Kentering”. De “nieuwe jongensschool St. Joseph” werd gebouwd aan “de kerkmisse”. Ook deze school werd gesloopt om plaats te maken voor “de Vreeburgpassage”. De foto’s komen uit de Rosmalencollectie van Henk de Werd.

Wijk A werd op vrijdag 4 juni verwacht. Wijk B en C op zaterdag 5 juni, wijk D op maandag 7 juni, wijk E op dinsdag 8 juni, wijk F op woensdag 9 juni en wijk G op donderdag 10 juni 1943. De school was daarvoor opengesteld van 9 tot 12 uur en van 2 tot 4 uur. Burgemeester Von Heijden meldt nog in zijn brief van 1 juni

1943 dat “voor inwoners, die uit andere gemeenten geëvacueerd zijn en onder wier achtergelaten bezittingen zich een radio-toestel bevindt, een speciale regeling is ontworpen.” Zij kunnen nadere inlichtingen hierover krijgen op het gemeentehuis van Rosmalen. Om te zorgen, dat de inwoners van de regeling op de hoogte waren werd op 31 mei een bericht gestuurd naar de Noord Brabantsche Courant, Markt 42 te ‘s-Hertogenbosch. Tegelijk gaat er een schrijven van burgemeester Von Heijden uit naar pastoor Van der Meijden van de Lambertusparochie. Als voorzitter van het Rooms Katholiek schoolbestuur van de parochie ging hij over de bewaarschool, “de oude jongensschool” dus. Burgemeester Von Heijden schreef: “Ter bevestiging van het mondeling onderhoud van j.l. Zaterdag deel ik U mede, dat ter uitvoering van de verbeurdverklaring van de radiotoestellen de 4de klas der oude jongensschool daarvoor bestemd is. De huur wordt t.z.t. door het bestuur der P.T.T. vastgesteld. Mag ik de sleutel van genoemd lokaal van U ontvangen?” Op 11 en 12 juni zouden de ingevorderde radio’s worden gesorteerd.

De burgemeester zelf dacht zijn radio niet in te hoeven leveren. Dat had alles te maken met de luchtbeschermingsdienst. De burgemeester meldde in verband hiermee aan het Directoraat van politie te Apeldoorn op 31 mei 1943: “Naar aanleiding van het bovenaangehaald schrijven van den heer Luitenant-Kolonel der Staatspolitie, Hoofdinspecteur van den Luchtbeschermingsdienst (dd. 22 mei 1943) deel ik U mede, dat ik onder mij heb het navolgende radiotoestel: Merk: Philips Fuga. Nummer: 13345, aanwezig in perceel wijk G No. 97.”

Bij de na-inlevering komt ook zijn naam voor. (0Nummer 328) Hij moest zijn radio dus toch inleveren.

In totaal werden 330 toestellen “ingezameld”. Voor u als lezer is het natuurlijk interessant te weten van wie die toestellen waren. Daarom hier de volledige lijst, met adres en merk radio.

Nr. 001: (zie tabel op pag 8) Pastoor Schoenmaker van de Bernadetteparochie te Maliskamp.

Op deze foto uit 1922 zien we Driek van Nistelrooij en zijn vrouw Bertha van Heeswijk met de kinderen. Van links naar rechts: Tinus, Gret, Jan, Driek zelf, Theo, Hein en Janus, Bertha van Heeswijk, Marie, Anna en Stiena.

Nr. 010: (zie tabel pagina 8) E.(Driek) van Nistelrooij, wonende op het Heeseind, toen nog gemeente Rosmalen in de boerderij, thans “de Terp” geheten. Hij was aldaar beter bekend als Driek van Grette. Op de oude foto zien we de boerderij van Driek van Nistelrooij, die thans nog wordt bewoond door zijn kleinzoon Henk, zoon van Hein. Beide foto’s komen uit het familiearchief van Henk de Werd.

Nr.122: (zie tabel pag 9)
Anna en Gret de Werd,
Kerkenhoek F58. Familiear-
chief: Henk de Werd.

Nr. 031: (zie tabel pag 8)
Marinus der Kinderen en
zijn echtgenote te Malis-
kamp.
Foto uit de Rosmalencol-
lectie van Henk de Werd.

kamp, C. 40b.

Vlgr. Naam.	Adres	Fabriekst. Type	Toestel n.	Stel- n. n.	Opmerkingen
97 H. v. d. Burgt	1.64 ^a	Erre	Kell 194	5770	27
98 H. v. d. Stiphout	1.76	Kna	11799	150471	26
99 H. v. d. Plas	1.20 ^c	Philips	2531	42797	n.i. met luidepreker.
100 J. B. Ruyff. H. v. d. K. 1.126					70 eigen bron m. luidepreker
101 E. R. v. Net	1.109	Halbap			met luidepreker
102 H. v. d. Huisman	1.29	Philips	1208	31025	n.i. met luidepreker.
103 L. R. v. d. V. l. n. r.	1.15	Philips	3307	30503	01 klein defect.
104 G. v. d. H.	1.60 ^a	Philips	1208	12439	n.i. met luidepreker.
105 H. v. d. Huisman	1.26	K. S. F.	1212	3072	19
106 G. v. d. Huisman	1.00	Philips	2574	37625	01 zonder luidepreker

Registratie inlevering radio's.

Nr. 015 (zie tabel pag 8)
Piet en Doorke van
Pinxteren en hun gezin.
Piet van Pinxteren was
tot 1935 bakker, kruiden-
ier en caféhouder in
de Kerkenhoek, waar
later bakkerij De Werd
was. (Hoek Van Meeu-
wenstraat / Deken Frit-
senstraat). We zien op
de foto v.l.n.r.: Theo,
Piet van Pinxteren, Jo,
Stieneke, Net, Doorke
van Pinxteren, de kleine
Guus, Piet en Sjaan. De
foto komt uit de Rosma-
lencollectie van Henk
de Werd.

Nr.123: (zie tabel pag 9)
Kinderen Marinus van Lok-
ven, beter bekend als
"Toon, Driek en Tinus van
Marinuske van Skèndel".
Deze drie ongehuwde
broers woonden destijds op
de hoek van de Burg. Nieu-
wenhuijzenstraat en de
Verlengde van Meeuwen-
straat. We zien op deze foto
het toenmalige gezin van
Marinus van Lokven en

Hanneke van Lokven-Heijmans. Achter het echtpaar zien we staande v.l.n.r. hun kin-
deren: Driek, Haske, Toon, Tinus Mieke en Dora. Haske was gehuwd met Hendrica Heij-
mans. Dora trouwde met Klaas van Liempt.

Nr. 166: (zie tabel op pagina 9) Familie Duffhues in 1938. We zien v.l.n.r.: Pieter Duffhues, Wim Duffhues, Betsie Duffhues en Ria Duffhues. Familiearchief Henk de Werd.

Nr. 217: (zie tabel op pagina 9) Harrie Timmermans en echtgenote. Harrie was kleermaker in Rosmalen. De foto komt uit de Rosmalencollectie van Henk de Werd.

Nr. 249: (zie tabel op pagina 10) Rechts zien we de trouwfoto van Cornelia (Kee) v.d. Ven, alias Kee van Kiskes, en Bert v.d. Hanenberg. Onder zien we het gezin van Marietje van Ieperen met oma Kee v.d. Hanenberg

Van links naar rechts: Bert van Ieperen, Marietje van Ieperen met de kleine Jos van Ieperen, Mia van Ieperen,

oma Kee v.d. Hanenberg – v.d. Ven en Tonny van Ieperen. De foto's komen uit de Rosmalencollectie van Henk de Werd.

Nr. 213: (zie tabel op pagina 9) J. Schel. Hij was smid en caféhouder te Rosmalen in de Dorpsstraat, tegenover de Kentering. Hier zien we militairen op het voormalige markt-en kermisterrein voor het café van Jan Schel tijdens de mobilisatie in 1939. De foto komt uit de Rosmalencollectie van Henk de Werd en de rechten op deze foto komen toe aan Henk de Werd.

Nr. 274: *(zie tabel op pagina 10)* Lindert van Grinsven, melkboer in Rosmalen, bij zijn woonhuis in de Striensestraat. De foto komt uit de Rosmalencollectie van Henk de Werd.

Nr. 329: *(zie tabel op pagina 11)* H. (Bèr) Linnenbank en zijn echtgenote Gerarda Linnenbank – Velthuizen uit de Stationsstraat. De foto komt uit de Rosmalencollectie van Henk de Werd.

De voormalige jongensschool St. Joseph, kort voor de sloop. Hier vindt men thans de Vreeburgpassage. Foto: Henk de Werd.

001: Pastoor Schoenmaker van de Bernadetteparochie te Maliskamp.(zie foto pagina 4)

- 002 H. Hoedemakers, A. 7, een Philipsradio.
003 G.J. Sannen, C. 26j.
004 T.H. Voets, C. 26b, een Betekko- radio.
005 H.J.A. Schade, C. 24. (Coudewater) Een Philipsradio, die hij op 20 oktober 1943 weer terugontving.
006 J.G.H. Cooijmans, C. 22 (Coudewater), een Philipsradio.
007 Th Barbe-Kleijberg, C.23. Christalfone compleet met toebehooren.
008 Chr. Abelen, C. 16, geen merk, compleet met toebehooren.
009 Th. Van Teeffelen, C. 17, geen merk. (met de notitie: verze-
geld door PTT)

010 E. van Nistelrooij, A. 15, Telefunken met luidspreker. Hij was mijn opa op het Heeseind. (zie foto pagina 4)

- 011 J. van Lokven, D. 69b, eigen bouw.
012 Wed. G. Verhallen, A. 60b, eigen bouw.
013 G.J. van Gool, D. 121, Blaupunkt.
014 F. Dielissen, D. 86, Telefunken.

015 P. A. van Pinxteren, D.51, Philips met luidspreker. (zie foto pagina 5)

- 016 W.G. van Rooij, B. 22, Erres. hoofdfrequentonderdeelen
017 W. Verzantvoort, D. 18a, Philips zonder luidspreker.
018 A. v.d. Elzen, D. 102, Telefunken.
019 F. L. Pieters, D. 60, Philips zonder luidspreker.
020 F. van Creij, D. 59 Telefunken.
021 G.W. Brioul, E. 174g, Philips.
022 A. Koolen, D. 58, Philips met luidspreker.
023 Th. C. Verbiesen, D. 14a, Philips.
024 Wed. J. Verbiesen, D. 12, Philips zonder luidspreker.
025 J. de Kort, A.20, Blaupunkt.
026 J.G. Kersten, D.60a, Philips met luidspreker.
027 L.J. van Wijchen, C. 6, Philips.
028 A. van Haren, A. 60c, eigen bouw met luidspreker.
029 C. v.d. Donk, B. 46, Philips zonder luidspreker.
030 M. Aarts, D. 72, Philips.

031 M. der Kinderen, D. 57, Philips, lamp defect. (zie foto pagina 5)

- 032 L. v.d. Burgt, D. 145, Philips.
033 P.J. van Heumen, E. 65c, Telefunken.
034 A. van Nuland, B. 14, Telefunken.
035 J.J. Goldschmidt, E. 85, Recla met toebehoren.
036 H. Minderhoudt, E. 82, Philips.
037 M. Broeren, E. 56, Philips.
038 Ch. Korsten, B. 64, geen merk.
039 A. Weijs, E. 12, geen merk, zonder luidspreker.
040 M. van Osch, D. 20, Philips.
041 W.L. v.d. Doelen, A. 12, Philips.
042 Wed. Th. Van Ewijk, E. 98d, eigen bouw, accu toestel
043 J. Braspenning, E. 153e, Nora.
044 J.C.H. Snoeck, E. 62, Philips.
045 F. van Gerven, E. 6b, Telefunken.
046 H. v.d. Pas, E. 66, eigen bouw.
047 A. Raaijmakers, E. 70a, eigen bouw, accu toestel.
048 A. v.d. Dungen, E. 28a, eigen bouw.
049 J.W.M. Enthoven, E. 145, eigen bouw.

- 050 A. Heijmans, D. 36, Seibt met luidspreker.
051 J. van Gerven, A. 1, Erres, met luidspreker.
052 J. H. van Hasselt, A.3, geen toestel, 2 accu's, 2 Plaatstr. app., luidspreker .
053 J. Kusters, B. 34, eigen bouw.
054 J.J. Diedrich, E. 81, eigen bouw, met luidspreker.
055 J. v.d. Waard, E. 104, Philips.
056 J.M. Spierings, D. 27, Telefunken.
057 W. Trügg, E. 84, eigen bouw.
058 A. Pennings, B. 63, Philips zonder luidspreker.
059 Pastoor P. Hoekx, E. 51, Philips.
060 J.H.T. van Asperen, E. 95, Philips zonder luidspreker.
061 A. v.d. Boomen, E. 68, Philips.
062 C.M.J. Tierloos, E. 95f, eigen bouw, 25 volt met luidspreker.
063 F. v. Alebeek, E 164a, eigen bouw zonder luidspreker.
064 J.A. Kuijsch, E. 110, eigen bouw zonder luidspreker.
065 E.G. ter Heijnen, E. 83, Philips zonder luidspreker.
066 M. Biermans, E. 70, Philips, luidspreker ; plaatstr.app. + 4 lampen.
067 A.J. van Santvoort, E. 27f, Minimax zonder luidspreker met plaatstr.
068 A.J. van Hoek, E. 117, Philips.
069 R.D.J. Kraak, E. 98b, Philips.
070 F. A. Michels, E. 119, geen merk met luidspreker en luxe kast.
071 J. van Osch, E. 98, Philips.
072 J.J. Pennings, E. 46, Philips zonder luidspreker.
073 A.J. Korres, E. 101, Philips.
074 G. van Osch, E. 98a, Philips zonder luidspreker.
075 H.R. v.d. Ven, E. 28f, Philips.
076 J.L.D. Boland, E. 118, geen merk met luidspreker.
077 A. Stiphout, E. 97, eigen bouw zonder luidspreker.
078 P.J.J. Stroucken, E. 93, eigen bouw zonder luidspreker.
079 G. Vriens, E. 53, Philips, schakeling defect.
080 T.J. Buiting, D. 52a, Waldorp.
081 Wed. L. Coppens, E. 197, Philips met luidspreker.
082 A. Verhoeven, E. 27, eigen bouw zonder luidspreker.
083 M. Hermens, E. 140, Philips, zonder kast.
084 J.J. Huijsmans, E. 31a, Philips.
085 A.J. Remmers, E. 92, Philips.
086 Th. J. Martens, E. 67, Telefunken.
087 M. Vos, D. 154, Philips, klein defect.
088 J.M.C. Mooren, E. 17, Philips, zonder luidspreker.
089 W.J.M. Gommers, E. 69, Philips.
090 W.J.M. Gommers, E. 69, Chassis met onderdelen.
091 J.H.Coppens, E. 138, Philips met luidspreker.
092 W.C.N. Thomas, E. 65b, N.S.F.
093 L. v.d. Plas, E. 11d, Philips met luidspreker.
094 W. Coppens, E. 198, Philips, klein defect.
095 H.T. Kruitwagen, E. 125, geen merk, zonder accu, met luidspreker.
096 C. van Drunen, E. 72, Philips, met luidspreker.
097 W.J. v.d. Burgt, D. 67a, Erres.
098 L. v. Stiphout, E. 176, Nora.
099 A. v.d. Plas, E. 28a, Philips, met luidspreker.
100 P.N.F. Rouppe v.d. Voort, E. 126, eigen bouw met luidspreker.
101 P. A. Werst, E. 109, Waldorp met luidspreker.

- 102 M. Huijsmans, E. 29, Philips met luidspreker.
- 103 H.A.M. Teulings, E. 65k, Telefunken, klein defect.
- 104 G.J. van Lee, A. 60a, Philips met luidspreker.
- 105 M. Gloudemans, B. 26, N.S.F.
- 106 G. H. Kemps, E. 88, Philips, zonder luidspreker.
- 107 A. v.d. Heuvel, A. 14, Philips.
- 108 J.H. Voormans, E. 65c, Philips zonder luidspreker.
- 109 H.M. Engelen, E. 172, Philips.
- 110 P. v.d. Plas, E. 26, eigen bouw.
- 111 M.J.A. van Tienhoven, E. 2, Telefunken, met luidspreker.
- 112 C.H. Ribbeling, C. 21, Telefunken.
- 113 P. Timmermans, E. 1, Telefunken.
- 114 P. v.d. Plas, C. 20, Erres.
- 115 T. Kortenhorst, E. 142, Philips.
- 116 M. van Osch, D. 30, Philips zonder luidspreker.
- 117 A. v.d. Nieuwendijk, E. 153, Sierra.
- 118 C.A. v.d. Pluijm, E. 28h, Philips zonder luidspreker.
- 119 W. Timmermans, E. 100b, Philips.
- 120 P.A.J. Stroucken, E. 133, eigen bouw met luidspreker.
- 121 H. Verputten, A. 37 Philips.
- 122 G.C. de Werd, F. 58, Erres. (zie foto pagina 5)**
- 123 Kind. Mar. v Lokven, F. 59, Philips.(zie foto pagina 5)**
- 124 J. v.d. Velden, E. 34, Telefunken met luidspreker.
- 125 J. v.d. Biezen, F. 8, eigen bouw.
- 126 W.A.M. v.d. Loo, E. 64a, Philips.
- 127 J.H.J. Jansen, E. 63a, Philips.
- 128 M. van Nistelrooij, B. 11, eigen bouw.
- 129 A. van Dun, E. 99, eigen bouw.
- 130 Th. Van Schayk, A. 43, Philips met luidspreker.
- 131 M. Vissers, F. 5, geen merk zonder luidspreker.
- 132 L.M. van Kreij, E. 198a, Erres, lamp defect.
- 133 G.M. v.d. Boom, E. 59, Telefunken.
- 134 Th. Heijmans, D. 26, Erres.
- 135 J. Heijmans, E. 22, eigen bouw.
- 136 M. van Hoof, F. 91, eigen bouw + luidspreker.
- 137 P. Westerlaken, B. 25, Philips.
- 138 W. v.d. Heijden, F. 110, eigen bouw + luidspreker.
- 139 A. Kornuijt, F. 24a, Philips met luidspreker.
- 140 H. Swanenberg, F. 108, geen merk met luidspreker.
- 141 S.J. van Haren, E. 94, eigen bouw.
- 142 P. Vink, E. 102, Philips.
- 143 P.J. van Zuijlen, D. 46a, Saba hoofdfrequentonderdeelen.
- 144 J.A. Brouwers, E. 65a, Philips.
- 145 A.H.M. Kools, E. 144, Nora.
- 146 A. van Uden, F. 60b, Philips met luidspreker.
- 147 R. Sweens, E. 52, Philips.
- 148 W. v.d. Tak, E. 86, Philips.
- 149 J. v. Drunen, F. 85a, Philips met luidspreker.
- 150 Wed. F. Coppens, A. 29a, Waldorp.
- 151 P. v.d. Doelen, E. 10, Philips.
- 152 L. Verboort, E. 8, Philips.
- 153 P.J. Hurkmans, E. 172c, Philips.
- 154 A. Minkels, E. 141, Philips, hoofdfrequentonderdeelen.
- 155 A. Teulings, E. 174a, Philips.
- 156 H. Bosch, E. 174b, Philips, lamp defect.
- 157 J.A. Poorts, E. 123, Philips zonder luidspreker.
- 158 J. van Uden, F. 103, Telefunken.
- 159 N. Huismans, B. 13, Philips.
- 160 J. Coppens, F. 51, Philips zonder luidspreker.
- 161 G. Bok, E. 100a, Philips.
- 162 C.C. H. Meijer, E. 63, eigen bouw zonder accu + luidspreker.
- 163 D.A.L. Venrooij, E. 42, Geen merk met luidspreker.
- 164 J. de Rouw, E. 172f, Philips met luidspreker.
- 165 M. van Hooff, D. 106a, Erres.
- 166 E.C.J. Duffhues, F. 60a, Telefunken. (zie foto op pagina 6)**
- 167 H. Heijmans, D. 138, Telefunken.
- 168 C.J. Koelman, E. 65f, geen merk, lamp defect.
- 169 A. v.d. Pas, F. 69, Waldorp met luidspreker.
- 170 C.F. Cooijmans, E. 48, Telefunken.
- 171 W. H. Langens, D. 24, Waldorp.
- 172 P. van Herpen, G. 104, Philips zonder luidspreker.
- 173 P. Jansen, C. 26a, geen merk zonder luidspreker.
- 174 M.A. v.d. Elzen, G. 80, geen merk met luidspreker.
- 175 Th. J. Sanders, G. 31, Telefunken met luidspreker.
- 176 J. van Hirtum, G. 91a, geen merk zonder luidspreker.
- 177 G. v.d. Broek, D. 119, Telefunken.
- 178 J.A.A.M. Venrooij, G. 72b, Philips met luidspreker.
- 179 G.A. Offermans, E. 65c, Philips.
- 180 H. v.d. Ven, C.13, Erres.
- 181 H. F. Jacobs, G. 49, Philips zonder luidspreker.
- 182 H. van Alphen, G. 124, geen merk met luidspreker.
- 183 Wed. J. F. Hurkmans, G. 67, N.S.F met luidspreker.
- 184 A.J. Heijmans, F.2, Philips.
- 185 A.J. Jansen, G. 34c, Philips.
- 186 Pastoor H. v.d. Meijden, G. 100, Telefunken met luidspreker.
- 187 Wed. J. de Laat, G. 20, Philips.
- 188 Wed. P. v.d. Pluim, E. 146, Hollandia met luidspreker.
- 189 Dokter Hanegraaff v.d.Colff, G. 29, Philips.
- 190 J. Vos, G. 125, Philips zonder luidspreker.
- 191 H. Brok, G. 34g, Philips.
- 192 J. Wierds, G. 44, N.S.F. met luidspreker.
- 193 J. L. Westerlaken, G. 47, geen merk met luidspreker.
- 194 W. Looijen, G. 15, geen merk.
- 195 P. van Wanrooij, F. 50, Philips zonder luidspreker.
- 196 A. van Berkel, G. 164, Philips.
- 197 H. van Osch, E. 151, Telefunken met luidspreker.
- 198 M. Verdaasdonk, G. 40b, Telefunken.
- 199 P.J.M. Bekkers, G. 7, Erres.
- 200 L.Th. Verzantvoort, G. 78, geen merk zonder luidspreker.
- 201 Th. Heijmans, C. 1, Erres.
- 202 P. v.d. Plas, G. 7, Telefunken.
- 203 W.G. Palsens, D. 52c, Telefunken.
- 204 H. v.d. Elzen, G. 41a, N.S.F. zonder luidspreker
- 205 D. Kamphuis, E. 14, Philips.
- 206 P.J. van Herpen, D. 38, geen merk zonder luidspreker.
- 207 G. v.d. Berg, G. 122, Philips.
- 208 Wed. H. Swanenberg, E. 157, geen merk.
- 209 Wed. W. van Herpen, G. 121, geen merk.
- 210 A. Kik den Hartog, G. 11, Telefunken met luidspreker.
- 211 A. de Wit, B. 10a, geen merk.
- 212 J. Swanenberg, G. 153, Philips met luidspreker.
- 213 P. Coppens, D. 25, Waldorp. (zie foto op pagina 6)**

- 214 Wed. J. Klut -Binsken, E. 65a, Philips met toebehoren.
 215 P. v.d. Wielen, D. 25a, Erres.
 216 G.J. v.d. Doelen, G. 161b, Philips met luidspreker.
217 H.A. Timmermans, G. 111, eigen bouw met luidspreker. (zie foto op pagina 6)
 218 J.C.H. Crebolder, E. 65p, Philips.
 219 Wed. H. Verhallen, G. 133, geen merk zonder luidspreker.
 220 J. Wonders, G. 75, Telefunken.
 221 L. Coppens, G. 161c, geen merk zonder luidspreker.
 222 J.M.R.v.d. Plas, G. 40d, Telefunken.
 223 J. Coppens, G. 15, Telefunken.
 224 H. Smulders, E. 59a, Erres.
 225 J. Kanders, E. 147, Philips.
 226 Bernadetteklooster, C.40d, Philips, niet aanwezig, ziekenhuis.....
 227 A. v.d. Akker, D 87, Erres.
 228 M. Koster, G. 31b, geen merk.
 229 P. Stokvis, D.130, Philips zonder luidspreker.
 230 M.A. Verstappen, D. 192a, Philips, hoofdfrequentonderdeelen.
 231 J. Schel, G. 56, Telefunken, hoofdfrequentonderdeelen.
 232 J. van Nuland, G. 142, Telefunken.
 233 G. van Nuland, G. 148, Philips.
 234 A. Hendriks, G. 40b, geen merk met luidspreker.
 235 E. van Creij, G. 24, Telefunken zonder luidspreker.
 236 A. v.d. Boogaard, B. 21, geen merk met luidspreker + plaatstr.app..
 237 J. Ceelen, G.35, Philips met luidspreker.
 238 A.J.F. de Wit, A.4b, Philips.
 239 J. Dielissen, E. 167a, Erres.
 240 Wed. P. van Drunen, G. 7b, geen merk zonder luidspreker.
 241 Wed. A. Vallinga, D. 52b, Philips.
 242 C.W. van Pinxteren, E. 135, Philips.
 243 M. v.d. Broek, G. 43, Waldorp zonder luidspreker.
 244 G.J. van Creij, G. 21, Philips.
 245 N. van Liempt, G. 161, Telefunken.
 246 Wed. H. van Lith, G. 55, Telefunken.
 247 G. v.d. Heuvel, D. 91, Telefunken.
 248 W.T. Huismans, E. 134, Philips.
249 Wed. C. v.d. Hanenberg, F. 53, Telefunken. (zie foto op pagina 6)
 250 G. v.d. Leest, G. 105, Philips.
 251 M. Voets, G. 138, Telefunken met luidspreker.
 252 J.G. Geerts, G. 136, Philips.
 253 M. Vos, G. 94, Philips zonder luidspreker.
 254 J. Brijken, E. 65d, Aetherkruinen?.
 255 J. M. Schel, G. 139, Philips.
 256 A. v.d. Biezen, F. 11, geen merk, luidspreker + toebehoren.
 257 G. Heijmans, D. 127, Telefunken zonder luidspreker.
 258 Wed. G. der Kinderen, D. 68, Blaupunkt.
 259 C. van Meel, E. 172g, Philips met luidspreker.
 260 Wed. L. Heijmans, D. 67g, Erres.
 261 Wed. A. Smits, E. 6, Telefunken, hoofdfrequentonderdeelen.
 262 J.M.A. Lambermont, G. 9, N.S.F.
 263 A. van Vught, G. 82, Philips zonder luidspreker.
 264 P. v.d. Donk, C. 26c, Philips, klein defect.
 265 G. Hermens, G. 74, Telefunken.
 266 A. Verstegen, G. 158, Telefunken, hoofdfrequentonderdeelen.
 267 P.J.R. van Munster, G. 72a, geen merk zonder luidspreker.
 268 E. van Creij, G. 131, Erres.
 269 W. v.d. Donk, G. 140, Philips.
 270 P. v.d. Ven, C. 18, Philips.
 271 H. van Berkel, F. 53a, Philips, hoofdfrequentonderdeelen.
 272 J. Duffhues, F. 63, Erres.
 273 A.J. Verhoeven, B. 58, Accutoestel, zonder accu + luidspreker.
274 L. van Grinsven, G. 171, Philips zonder luidspreker. (zie foto op pag 7)
 275 A. Waakhuijzen, E. 289, geen merk met luidspreker.
 276 H.L. van der Doelen, G. 112, Telefunken, zonder luidspreker.
 277 C. van Oers, G. 53, Philips.
 278 C. v.d. Nieuwendijk, D. 30a, Philips.
 279 P. van Rosmalen, G. 57, Philips.
 280 A. v.d. Plas, G. 10, geen merk, zonder luidspreker.
 281 Th. Heijmans, G. 70, Telefunken.
 282 J. van Engelen, G. 5, Telefunken.
 283 L. van Nuland, G. 14, Waldorp, zonder luidspreker.
 284 Paters H. H. Harten, B. 9, Philips met luidspreker.
 285 Wed. C. Kappen, G. 12, Telefunken.
 286 P. der Kinderen, G. 54, Telefunken, hoofdfrequentonderdeelen.
 287 J. L. Langens, G. 8, Philips.
 288 P. Engels, G. 7c, Philips.
 289 L. Rovers, G. 189a, Philips.
 290 Th. Hanegraaf, A.?, geen merk zonder luidspreker.
 291 W. Noppen, G. 41a, Telefunken.
 292 L. Willemen, G. 33, Philips.
 293 Wed. J. Verstegen, G. 7a, geen merk zonder luidspreker.
 294 Ziekenhuis St. Jozef, E. 73, Philips, niet ingeleverd ziekenhuis....
 295 A. Hermens, G. 32, Telefunken.
 296 M. de Jong, G. 110, geen merk met luidspreker.
 297 G. v.d. Dussen, D. 156, Philips zonder luidspreker.
 298 W. M. Gloudemans, F. 92, Philips.
 299 Wed. C. Verhagen Philips zonder luidspreker.
 300 Huize de la Salle, B. 64, Philips, niet ingeleverd, ziekenhuis.
 301 Huize de la Salle, B. 64, Philips. idem
 302 Huize de la Salle, B. 64, Philips. idem
 303 Huize de la Salle, B. 64, Philips. idem
 304 P. v.d. Velden, D. 50, Erres.
 305 M.J. v.d. Boogaardt, G. 69, Philips.
 306 J. Heesakkers, A. 4a, Erres.
 307 J.F. Quaadvliet, E. 116, Philips zonder luidspreker.
 308 Fr. Ploegmakers, E. 137a, Philips.
 309 A. Langens, D. 23, Waldorp, toestel is in orde.
 310 R. v. IJbergen Santhagen, D. 43, Lafayette.
 311 A.J. Verhoeven, B. 58, Philips.
 312 F. v.d. Plas, C. 12, Erres.
 313 A. Roovers, G. 13, Sierra.
 314 J. Timmers, B. 75, eigen bouw.
 315 Dokter A. Koppens, E. 28j, Telefunken.
 316 H. v.d. Broek, F. 96, Philips.
 317 J. Hanegraaf, F. 60, Telefunken.

318 de Gier, E. 65h, Philips.
 319 P. van Lent, E. 100, Harofone, eigen bouw, zonder luidspreker.
 320 G. Verhallen, C.4a, Nora.
 321 Wed. J. Hanegraaf, F. 82, Philips.
 322 H. Coppens, D. 1, Anyway, zonder luidspreker.
 323 M. Giebels, D. 135, Erres.
 324 F. v.d. Acker, E. 71, Blaupunkt.
 325 P. van Muilekom, G. 60, Philips.
 326 Ch. Nijssse, G. 41c, Philips.
 327 A. Waakhuijzen, E. 28g, Philips.
 328 Burgemeester Jhr. Von Heijden, G. 97, Philips.
329 H. Linnenbank, G. 30, Siera. (zie foto op pagina 7)
 330 N. van Deursen, B. 8, Philips.

Vanaf nummer 315 t/m 330 waren de na-inleveringen van 20 t/m 22 oktober 1943

Wijk A is Kruisstraat, Heeseind en het Rosmalense deel van Nuland.
 Wijk B is Kruisstraat en Graafsebaan.
 Wijk C is omgeving Coudewater en Maliskamp.
 Wijk D is Molenhoek.
 Wijk E is Hintham en een deel van de huidige Heer en Beekstraat.
 De wijken F en G zijn in het centrum van Rosmalen.

De ingeleverde radio's werden opgeslagen in de jongensschool St. Joseph. Daar bleven ze bijna een jaar lang bewaard om van daaruit op 22 mei 1944 overgebracht te worden naar Breda. Op 5 juni 1944 berichtte het Staatsbedrijf der PTT, district Breda der Radiocentralen, "door de overbrenging van de ingeleverde radiotoestellen uit Uwe gemeente naar de concentratie-opslagplaats te Breda, moge ik U, wellicht ten overvloede, verzoeken de huur van het perceel in Uwe gemeente, alwaar deze toestellen waren ondergebracht, met ingang van den datum van overbrenging, te willen opzeggen, met inachtneming van den gebruikelijken opzeggingstermijn." De burgemeester voldeed aan dit verzoek en schreef op 13 juni aan het R.K. Kerkbestuur van de parochie van de H. Lambertus: "Naar aanleiding van het feit, dat de radio's, opgeslagen in de Jongensschool St. Joseph op 22 mei j.l. zijn overgebracht naar de concentratieopslagplaats te Breda, heb ik de eer U mede te deelen, dat de overeenkomst betreffende het gebruik van deze school met ingang van genoemden datum als geëindigd wordt beschouwd."

Na de oorlog zijn veel radio's teruggekomen en weer aan de rechtmatige eigenaren gegeven. Ook daarvan is een uitgebreide administratie met "teruggegeven" achter de naam. Nog op 2 oktober 1945 kwam er een schrijven binnen, dat er in Breda weer 78 radiotoestellen van Rosmalense inwoners stonden, klaar voor verzending. Burgemeester Von Heijden deed toen een verzoek uitgaan naar de "Autobevrachtingsdienst" te 's-Hertogenbosch voor een vrachtauto.

De volgende inwoners kregen hun radio NIET terug: Nummer 001, 003, 005, 006, 009, 013, 014, 016, 018, 020, 023, 024, 025, 027, 028, 034, 036, 037, 040, 044, 045, 046, 047, 052, 053, 055, 056, 057, 059, 062, 063, 067, 068, 069, 070, 071, 073, 075, 077, 079, 082, 083, 084, 086, 087, 089, 090, 091, 092, 094, 095, 097, 098, 099, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 122, 124, 126, 127, 132, 133, 134, 137, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 161, 163, 166, 167, 170, 171, 173, 175, 177, 182, 184, 185, 187, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 210, 213, 214, 215, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 254, 255, 258, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 268, 270, 271, 272, 277, 278, 279, 281, 285, 286, 288, 289, 291, 292, 296, 298, 301, 302, 303, 305, 306, 308, 309, 312, 313, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330.

Geraadpleegde bronnen:

Archief Oorlog en Bevrijding van de gemeente Rosmalen. Inleveren radio's en teruggave ingeleverde radio's met de daarbij horende brieven van:
 14 mei 1943, 1 juni 1943 van burgemeester Von Heijden, 31 mei 1943, 5 juni 1944, 13 juni 1944, 2 oktober 1945. Diverse kopieën bevinden zich in het archief van de Heemkundekring Rosmalen.

Zomaar een toponiem (7): Kazester (Bruggen)

Wim Veekens

Verscheidene jaren geleden werd mij tijdens de pauze van een lezing voor de Rosmalense heemkudering gevraagd of ik wist waar de veldnaam Kazester vandaan kwam. Ik kon toen op deze vraag niet meteen een antwoord geven. De vraag is daarna in de vergetelheid geraakt tot afgelopen maart toen ik, neuzend in het Stadsarchief van Den Bosch, bij toeval op een naamsvorm uit de 18de eeuw stootte die ik aan *Kazester* kon koppelen. Na de toponiemen Kievitsven (Kruisstraat) (2007), Striensestraat (Rosmalen) (2008), Kruipgat (Maliskamp) (2008), Hendrik Joordensboei (Hintham) (2008), Wambergstraat (Maliskamp) (2010) en Sinnenakker (Coudewater) (2011) is Kazester het zevende toponiem in de reeks *Zomaar een toponiem*.

Enkele bijzonderheden

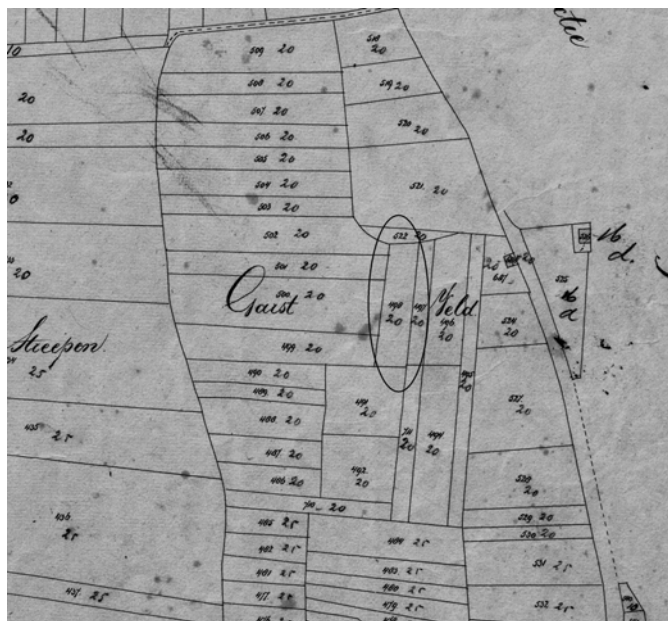
Wat de ligging betreft, is deze veldnaam te herleiden tot

sectie A, 3^e blad, nummer 498 op de kadastrale kaart van 1832. Sectienummer 498 valt onder de kadastrale gebieds- of complexnaam Garstland. Garstland, soms ook Garstveld genoemd, omvatte de sectienummers 465 t/m 539.

Uit een opmerking uit 1763 blijkt dat het perceel Kazester behoord heeft tot de Kruisbroedershoeft. (RAR 34 folio 122) Het Bossche Mannenconvent van de Kruisbroeders, waarschijnlijk rond 1470 ontstaan, had grond liggen niet alleen op het Garstland, maar onder meer ook in het nabijgelegen gebied de Weistrepen: in 1728 wordt 'de Cruijsbroeren hoeft' als belending genoemd van een stuk hooiland ter plaatse genoemd 'op de Strepen' (= de Weistrepen). (RAR 60 folio 62 verso) Dat de Kruisbroeders grond bezaten onder Rosmalen blijkt ook uit een resolutie van 8 april 1719, waarin sprake is van pachting van landerijen te Rosmalen door de 'Cruijsbroeders hoeft'. (RRS 291 folio 223) En in 1705 verklaart Jan Giele Pels een deel van de gewassen gekocht te hebben die op landerijen onder Rosmalen staan en die toebehoord hebben aan 'Convent van de Cruijsbroers'. (RAR 36 folio 80 verso)

Het perceel Kazester op huidige googlemaps-kaart

Oude vermeldingen

Zonder oude vermeldingen is de verklaring van een veldnaam meestal niet verantwoord. Oude vermeldingen van de naamsvorm liggen immers het dichtst bij het moment waarop de naam gegeven is. In de loop van de tijd slijten woorden en dus ook namen dikwijls af. Ook worden ze vaak sterk verbasterd, omdat men het woord of de naam niet meer (her)kent. Dat blijkt ook duidelijk het geval te zijn met de naam *Kazester*. (Als uitgangspunt heb ik voor een deel de fiches uit Lambert van der Aa's verzameling genomen)

1830: Perceel teelland gen. *den Kazister* (17 roeden 21 ellen) gelegen aldaar [= te Rosmalen] (NAR 7111 nr. 52); 1825: Perceel teelland (17 roeden) gelegen [te Rosmalen] gen. *Kacester* (NAR 7106 nr.84); 1823: Perceel teelland (17 roeden) gelegen [te Rosmalen] gen. *Kazester* (NAR 7104 nr.264); 1820: Perceel teelland (1 lopenzaad 1 roede) gen. *Klaas-Ester gelegen te Rosmalen*, belendende oost de erfgenamen P. Blom, west Jan van Nuland, zuid Jan Tiebosch en noord Nicolaas van de Veerdonk c.s. (NAH 3543 nr. 203); 1818: Perceel [teelland] (1 lopenzaad 1 roede) gen. *Klaas Ester*, belendende oost de erfgenamen P. Blom, west Jan van Nieuwland, zuid Jan Tiebosch, noord Nicolaas van de Veerdonk c.s. (NAH 3852 nr. 35); 1817: Perceel teelland gelegen te Bruggen onder Rosmalen gen. *Klocester* (ca. 2 lopenzaad), belend oost Jan van Nieuwland, noord Nicolaas van de Veerdonk (NAH 3772 nr. 145); 1792:

Garstland. Teulland (*Kazester*) (1 lopenzaad 1 roede), waaronder 15 roeden groeskanten en heggen. Teulland (nu groes) zijnde een stuk schietende met de heg neffe *Kasester*. (2x Camp, *Aantekenboek*, blz. 53); 1763: Perceel gelegen tegen het gemeene Land, behoort hebbende onder de Cruijsbroere hoeff, vanouds gen^t *het Quaad Sester*." (RAR 34 folio 122).

Verklaring van de naam Kazester

a. Het bepaalde naamselement -zester

Kazester is een samengestelde naam waarbij *zester* het bepaalde en *ka-* het bepalende deel is.

Sester (*sister*, *zester*), ontstaan uit het Oud-Franse woord *sestier*, dat op zijn beurt ontstaan is uit het Latijnse woord *sextarius* (= het zesde deel) (*sextus* = zes), is van oorsprong een aanduiding van een inhoudsmaat ter grootte van 1/4 hectoliter, gebruikt voor natte waar. (WNT, 14, 1936, kolom 1324) Voor droge waar kon *sester*, *sister* in Noord-Brabant een aanduiding zijn voor verschillende maten: in Breda was de inhoud 346 liter en in Bergen op Zoom 47.5 liter. (Verhoeff, blz.123) Vaak werden in deze contreien inhoudsmaten omgezet in vlaktematen waarbij men dan uitging van de hoeveelheid zaad dat het stuk akkerland kon opnemen. (Spierings, blz. 189, noot 36) Zo kende men *lope(n)* : *lopenzaad* (*lopense*); *malder/ mauwer* : *mauwerzaad* (*mauwerse*); *vat* : *vatzaad* (*vatse*); *mud* : *mudzaad/ mutzaad* (*mutse*) en tenslotte *sester* : *sesterzaad* (*sesterse*). (J. Spoorenberg geciteerd in Kappelhof, blz. 118) Het naast elkaar voorkomen van *sester* en *sesterzaad* blijkt uit de volgende attestaties: "een zester roggen", "een sestersaet gort" en "een sesterzaet lands tot Lennishovel", daterend achtereenvolgens uit 1587 (ORAL 3 folio 41v), 1562 (ORAL 2 folio 102) en 1553 (ORAB 65 folio 121 verso) Het probleem doet zich bij deze grondmaten voor dat per streek, ja zelfs per plaats, een dergelijke maat dikwijls niet dezelfde grootte kende. Nemen we als eerste voorbeeld de akkermaat lopenzaad/ lopense. Een lopense, / leu:pse / in het Rosmalense dialect, werd onderscheiden in een grote en kleine lopense. Een klein lopenzaad was in Sint-Michielsgestel en een aantal omliggende plaatsen 33 1/3 vierkante roeden (0,11034101 hectare), terwijl in Boxtel en Liempde de kleine lopenzaad 36 vierkante roeden (0,11916828 ha) groot was. (Van der Veen e.a., blz.53) Ook sesterzaad is een voorbeeld waarbij de grootte verschilt, nu zelfs in één en dezelfde plaats zoals in Boxtel. In het gehucht Kleinderliempde wordt in 1634 het perceel "tbuchtken" (= Bochtje) genoemd. Het is "1

sestersaet of 3 lop[ense]” groot. (ORAB 94 folio 196) In dezelfde bron, in 1635, wordt in het gehucht Hal het perceel “den bunt” vermeld, groot zijnde “1 zestersaet of 2½ lop[ense].” (ORAB 94 folio 206) Maar volgens Spierings is een sester 2 lopense groot. (Spierings, blz. 189, noot 36)

b. Het bepalende deel *ka-*

Waar *ka-* voor staat wordt duidelijk uit de hierboven staande oudste vermelding van *Kazester* (1763): “Perceel gelegen tegen het gemeene Land, behoort hebbende onder de Cruisbroere hoeff, vanouds gen^t *het Quaad Sester*.” (RAR 34 folio 122) *Ka* is een apocope, dat wil zeggen: een afgekapte vorm, met uitstoting van de -w-, van *kwaad*, / kaod / in het dialect. Naast *kwaad* kwam in het verleden, net als nu nog, de vorm *kwaai* voor. (Ook de dialectische vorm / kaai / komt voor) In het door mij aangelegde toponiemenbestand van Boxtel zijn van de varianten van *kwaad* een paar duidelijke voorbeelden te vinden. De veldnaam Kwaadkoop werd in 1505 “kaet coop” genoemd, en in 1521 “quaet coop”. In 1753 is er sprake van “de kaaij akker off anders gent. de qwaaij akker”; een jaar eerder, in 1752, wordt dezelfde Kwade Akker als “de quade akker” vermeld. Een vergelijkbare ontwikkeling zien we onder meer bij het archaïsche bijvoeglijke naamwoord *spade* - *spa* - *spaay* (= laat) en het zelfstandig naamwoord *lade* - *la* - *laai*.

Verklaring van ‘Kwaad Zester’

Mijns inziens zijn er twee mogelijkheden voor de naamsverklaring. Ten eerste, *kwaad*, in het Middelnederlands (ca.1200 - ca.1500) *quaet*, *qwaet*, *quat*, *quade*, heeft onder meer de betekenis van “slecht in zijn soort; van slechte hoedanigheid.” (MWB VI, kolom 809) In ons geval duidt *kwaad* op slecht, niet rendabel bouwland of op moeilijk te bewerken grond vanwege bij voorbeeld onkruid.

Ten tweede, naast kwalificatie van de bodem, kan het bijvoeglijk naamwoord *kwaad* mogelijk ook iets nader zeggen over de grootte van de oorspronkelijke zestermaat. In het Middelnederlands staat *quaet* en dergelijke ook voor “niet deugend, waaraan iets ontbreekt, gering.” (MWB VI, kolom 810-812) Als men van deze betekenissen uitgaat, is een ‘kwaad zester’ het tegenovergestelde van een zogenaamd “sleek/sleik zester”. Deze aanduiding zit onder meer in het in 1652 vermelde Boxtelse toponiem Sleik Zesterzaad: “stuck ackerlants gen^t het sleyck sestersaet”. (ORAB folio 74 verso) In het Middelnederlands, vooral in de zuidelijke dialecten, be-

tekende *sleec*, *sleik* “gelijk, glad, een gelijk of effen vlak vormende; ook gelijk met iets anders, vooral van de grond, en van de inhoud van een maat, gelijk met de rand. Vgl. sleecvol” (= tot de rand vol). (MWB VII, kolom 1260) Het WNT noemt eveneens *sleek*, *sleik* als een woord uit de zuidelijke dialecten met nagenoeg dezelfde betekenissen. (WNT XIV, kolom 1642) Het is dan ook heel wel mogelijk dat het motief van naamgeving voor het perceel de grootte of omvang is die niet helemaal of niet precies beantwoordt aan de door het woord *zester* gesuggereerde grootte of omvang. Kortom, een ‘kwaad’ zester!

Tot slot, zoals zo vaak geldt ook nu weer dat het lang niet altijd mogelijk is om een honderd procent zekere verklaring van een naam te geven ondanks dat men over een aantal oude(re) naamsvermeldingen beschikt.

Afkortingen, bronnen en bibliografie

- BHIC Brabants Historisch Informatie centrum vroeger: Rijksarchief), 's-Hertogenbosch.
- BRH *Brabants Heem, Tijdschrift voor Brabants heem- en oudheidkunde*, (1949-2009).
- CAMP, J. en VAN DIGGELEN, C., *Rosmalen opgemeten in 1792. Aanteekenboek van de teullanden*. (SADB)
- KAPPELHOF, A., Oude maten - een tweede bijdrage, *BRH*, jg. 28, 1976, nr.3, blz.117-119.
- MWB Verwijs, E. en Verdam, J., *Middelnederlandsch Woordenboek*, 1885-1941, 11 delen.
- NAH Notarieel Archief 's-Hertogenbosch 1517-1841. (Aanwezig in SADB)
- NAR Notarieel Archief Rosmalen 1651-1901. (SADB)
- ORAB Oudrechterlijk Archief Boxtel 1393-1811. (Aanwezig in BHIC)
- ORAL Oud-rechterlijk Archief Liempde 1542-1811.
- (BHIC) RAR Rechterlijk Archief Rosmalen 1580-1811. (SADB)
- RRS Resoluties van de Raad van State 1584-1795. (BHIC)
- SADB Stadsarchief Den Bosch, 's- Hertogenbosch.
- SPIERINGS, M., *Het schepensprotocol van 's-Hertogenbosch 1367-1400*, Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland, LIX, Tilburg, 1984.
- VEEKENS, W., *Toponymie van Boxtel*. (In bewerking).
- VEEN, VAN DER, A. en WOLS, R., (red.), *Lezen in Brabantse bronnen. Begrippenapparaat bij Brabants oud-schrift*, 's-Hertogenbosch, 1988.
- WNT *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 1882-1998, 29 delen (herdruk).

Het boek van Lee

Gerrit Mol

Onlangs kreeg onze heemkundekring een exemplaar toegestuurd van *Het boek van Lee*. In zijn oorspronkelijke opzet was het een beschrijving door Pim van Lee, alias Willem Jan van der Heyde, van een stamboomonderzoek. Het was de bedoeling om het boek te laten verschijnen bij gelegenheid van de honderdste verjaardag van Jo van Lee, de vader van de schrijver. Helaas overleed deze Jo echter enkele maanden voor die gebeurtenis.

De familie waar we het over hebben, heeft zijn wortels in onze omgeving. De hoofdstam is de stam Leeijen uit Heesch. Het geslacht gaat terug tot in de zeventiende eeuw met als oervader Leonardus Leeijen (ca. 1615 – 1675). Uit de stam Leeijen ontsproot de stam Van Lee, welke zich al snel weer splitste in de stammen Rosmalen en Geffen. In ons periodiek gaat de belangstelling uiteraard vooral uit naar het Rosmalense deel van het boek.

De schrijver ontdekte waarom de naam Van Leeijen in Rosmalen zo'n 250 jaar geleden verbasterde tot Van Lee. Franciscus van Leeijen, over wie zo dadelijk meer, veranderde zijn naam in Van Lee, na een knallende ruzie binnen de familie. De schrijver heeft niet kunnen achterhalen waarover die ruzie ging. (Zie noot)

Franciscus (Cis) Leeijen (1740 Heesch -1794 Rosmalen) was de oudste zoon van Jan Lindert Leeijen en Maria Jan Gielen van Schijndel. Hij trouwde 26 februari 1764 in Rosmalen met Anna Roelof Gloudemans (1743 Nuland -1794 Rosmalen). De pastoor schreef hem in als Lee of Leë. Dat kan een vergissing geweest zijn, maar dat lijkt niet waarschijnlijk. Kortweg Lee klinkt niet, dus werd het al snel Van Lee. Misschien was dat in het Rosmalens van toen wel gebruikelijk. In ieder geval kwam de naam in 's-Hertogenbosch al sinds 1616 voor en dat heeft wellicht meegespeeld bij Cis en nog meer bij de pastoor, want die zal het wel voor het zeggen hebben gehad! Merkwaardig is dat de naam Van Lee in Heesch nauwelijks voorkomt, in Rosmalen wel. Normaal gesproken zou het eerste kind van Cis en Anna Johannes heten, maar blijkens het doopboek van 1765 van onze Lambertuskerk werd het Jacobus. Die

naam past helemaal niet in het toenmalige gebruik van vernoemen. Mogelijk werd de naam gekozen naar een oom, die ook zo heette. Ook latere kinderen krijgen dikwijls namen die tot dan toe niet gebruikelijk waren, noch naar vaders, noch naar moeders kant. Waren er problemen met beide families? Zelfs de pastoor kon Cis en Anna blijkbaar niet overtuigen van "hoe het hoorde." Eerst de familienaam wijzigen, en dan nieuwe namen voor de kinderen! Misschien problemen

Gezin van Dorus van Lee, Oss 1900

rond het overnemen van het boerenbedrijf (Cis was thuis de oudste)? Ging Cis niet goed om met de nalatenschap en kwam er zo onenigheid binnen het gezin? Viel de keuze van de bruid niet in goede aarde? Was het besluit naar Rosmalen oorzaak of gevolg van de ruzie? De officiële documenten geven aan dat Cis al in Rosmalen woonde toen hij in 1764 trouwde. Na zijn moeders dood in Heesch in 1773 lijkt er een omslag te komen: de kinderen krijgen weer "traditionele" namen. Alles bij elkaar niks nieuws onder de zon. Nog steeds komen dit soort zaken in de beste families voor. In ieder geval een spannend stuk in dit boek.

In dit boek komen een heleboel algemene zaken aan de orde, zoals de herkomst van namen, gebruiken rond trouwen, geboorte en overlijden, honderdjarigen. Hoogst lezenswaardig. Ook is er veel aandacht voor de Rosmalense hei en de geschiedenis van Rosmalen. De schrijver heeft daarbij druk gebruik gemaakt van

een artikel van Hein Vera in *Rosmalla* jaargang 14, nummer 4, 2004. De titel van dat artikel is "Huttenvolk." Daarin valt te lezen dat in 1771 zestien inwoners van Rosmalen aan de Raad van State laten weten dat ze illegaal hutten gebouwd hadden en land ontgonnen hadden op de Rosmalense hei. Ze verzoeken

Gezin van Lee, Nijmegen 1922

om de situatie te mogen handhaven. Het gemeentebestuur van Rosmalen krijgt vervolgens een uitbrander, omdat het die schrijnende situatie gedoogd heeft, maar tevens krijgt het te horen voor deze keer tegemoet te komen aan de verlangens van de heibewoners. Die moeten overigens wel alsnog een klein bedrag betalen. Dat doen ze pas in 1774. Eén van de slimmeriken die zich op deze manier in Rosmalen vestigden, was, u raadt het al, "onze" Cis van Lee. Hij kreeg bijna twee

hectaren grond, die hij al ontgonnen had. Hij moet dus zeker al langer op de hei gewoond hebben, want zo'n lap grond bewerk je zo maar niet even. Volgens de schrijver van *Het boek van Lee*, was een en ander waarschijnlijk een doordachte actie, hoewel in eerder genoemd verzoekschrift door de heibewoners werd aangegeven "niet wetende dat dit niet mocht". En dan ging het dus over het zich vestigen op de hei.

Arm waren ze in ieder geval. In 1771 sterft een zoon van Cis en Anna, Lauwerens, en de pastoor noteert in het begraafboek: "begraven van de armen", dat wil zeggen op kosten van de kerk of de armenkas. Ook in 1775 vinden we zo'n aantekening, in 1780 ontbreekt die echter. Mogelijk ging het Van Lee wat beter. Dat het leven op de hei niet bepaald gemakkelijk moet zijn geweest, blijkt ook uit het feit dat er in het gezin in de periode 1770-1775 vier kinderen geboren werden, waarvan er drie binnen drie maanden overleden en één kind net geen zes werd.

Dat Anneke en Cis arm zijn gebleven, blijkt uit het Begraafboek 1794: beide overleden binnen twee weken na elkaar en bij beide staat de notitie "niet betaalt." Deze notitie is later doorgehaald. Mogelijk hebben de overgebleven kinderen later alsnog betaald of schoot de armenkas te hulp.

Al met al is *Het boek van Lee* een mooi uitgegeven werkje, tot stand gekomen na veel onderzoekswerk. Mooi dat daarbij gebruik gemaakt is van al bestaand werk door andere Rosmalenaren geleverd en dat wij toestemming kregen om dit boek met een hoog Rosmalens gehalte onder de aandacht te brengen. U kunt dit boek voor de prijs van 30 euro bestellen bij onze heemkundekring.

(Noot: Mogelijk had deze een zakelijke achtergrond. De redactie vond in elk geval in het rechterlijk archief van Rosmalen een transportakte van 20 oktober 1764, waarbij Roeloff Gloudemans een hutje in Sprokkelbosch op de hei transporteert aan zijn schoonzoon Sis van Lee. Bij die akte is aangetekend dat de overdracht van het hutje niet doorging vanwege "despute tussen den transportant en den verkrijger".)

Een ansichtkaart van toen.....

Gerrit Mol en Tiny Kappen

Het bekende liedje van Wim Sonneveld over *het dorp van toen* wordt dit najaar werkelijkheid in Rosmalen. Het zal de lezer van *Rosmalla* niet ontgaan zijn dat ons dorp getraakteerd wordt op een reünie van klasgenoten van de jongensschool van zo'n vijftig jaar geleden. En dit naar aanleiding van een zoektocht naar Karel Verzantvoort, zo langzamerhand beter bekend als Karel'tje Knetter. Nogal wat Rosmalenaren zijn betrokken geraakt bij dit project, allemaal behept met een stukje nostalgische naar het Rosmalen van zo'n vijftig jaar geleden.

Het verhaal begint bij de emigratie van het gezin van Verzantvoort. Deze grote familie, ouders met tien kinderen, emigreerde toen naar Australië. Nogal wat Nederlanders deden dat toen, noodgedwongen. Ook Canada en Nieuw-Zeeland waren in trek. Vaak gebeurde dat omdat er voor veel zonen geen werk was op de ouderlijke boerderij, mede door de mechanisatie.

Onze heemkundekring is samen met Thuis in Rosmalen gaan zoeken naar een van de negen kinderen uit het gezin Verzantvoort. Door veel vragen, mailen en zelfs skypen zijn de zoekers op het spoor gekomen van Charly Verzantvoort. De zoekers en veel andere voormalige klasgenoten kennen Charly beter als Karel'tje Knetter. Op 26 oktober a.s. komt de hele voormalige lagere schoolklas van Karel'tje in De Kentering bij elkaar. Cor Swanenberg zal zijn oude stiel weer oppakken en die avond als schoolmeester fungeren om ieder zijn verhaal te laten doen. Dat wordt ongetwijfeld een levendig kringgesprek. De avond wordt omkleed met talrijke foto's uit het leven van zestig jaar geleden in Rosmalen. Er wordt ook een speciale film getoond. Dat ons dorp toen en nu op muzikaal gebied heel wat te bieden heeft, zal blijken uit de aanwezigheid van Bende Gek en het Rosmalens Mannenkoor. Zelfs coryfeeën uit de Rosmalense Revue en Trug nor Vruuger zullen een herhaling van toen laten zien.

Karel'tje "Knetter" Verzantvoort houdt zich bezig met de zorg voor minderbedeelde kinderen op verschillende plekken in het verre oosten. Hij is getrouwd met een Chinese vrouw, Julie.

We vertellen hier zijn verhaal, enigszins bewerkt.

"Toen moeder en vader Nederland verlieten, deden ze dat met gemengde gevoelens. Enerzijds opgewonden, anderzijds vol zorgen. Zou het waar zijn dat in Australië alles mogelijk was? Wij als kinderen vonden het allemaal geweldig. Alleen zus Toos protesteerde: ze wilde blijven, bij haar eerste en grote liefde! Ze wilde met hem trouwen. Uiteraard beslisten mijn ouders anders.

We gingen in Rotterdam aan boord van de "Zuiderkruis". Nou, dat hebben we geweten. Binnen de kortste keren was iedereen zeeziek, behalve de vier dokters, de bemanningsleden en.....Karel'tje Knetter! Karel mocht meehelpen bij het uitdelen van de benodigde medicijnen. De zeeziekte duurde tot we het Zwitsers Kanaal bereikten (noot redactie: bedoeld wordt natuurlijk het Suezkanaal). Pas de laatste anderhalve week was iedereen weer in gewone doen.

We arriveerden in de haven van Melbourne. Onze ouders werden meteen geïnterviewd door twee nationale kranten. De reis ging vervolgens verder per trein. Mijn vader bleef achter om in Melbourne naar een baan te zoeken. Wij bleven onder tropische omstandigheden acht uur in de trein en kwamen toen terecht in Bonna-gila, een migrantenkamp. Ik herinner mij dat Moeder daar op het bed zat te huilen: zij alleen, omringd door haar tien kinderen.

Voor mij, Karel'tje, begon meteen het avontuur. We

Karel en Albert in 1960

vonden slangen, hagedissen en lachende vogels. Ik werd meteen vrienden met enkele authentieke inwoners, aboriginals. Zij leerden mij hoe ik met een boe-

merang om moest gaan.

Pas twee maanden later vond mijn vader een baan in een reparatiewerkplaats van Dunlop banden. We keerden terug naar het Maryrbinong migrantentehuis in Melbourne. Daar woonden we in een oude stalen halfronde legerhut met vier kamers. Het was inmiddels buiten stervenskoud geworden en binnen was het nog erger. We bleven daar anderhalf jaar. Pas toen kregen we een stenen woning met vier kamers. Wat een luxe! Na opnieuw drie jaar was er voldoende geld voor een huis in Glenroy, een voorstad van Melbourne. Inmiddels hadden ons Toos, Albert, Ann, Maria en ikzelf een baan gevonden. Het was inmiddels alweer december 1965. Mijn broer Tony werd getroffen door leukemie. Hij stierf op 13 januari 1966. Je kunt je voorstellen wat dat voor ons allemaal betekende. Mijn moeder stierf in 1990. Vader voelde zich daarna verloren en eenzaam. Hij ontmoette een leuke Philippijnse vrouw, Netty. Ze trouwden in 1992 en hadden een gelukkig leven. Vader stierf in maart 2000.”

Vervolgens komen de persoonlijke avonturen van Charlie Knetter aan de orde. Karelkje ging in Australië maar twee jaar naar school. Hij kreeg 1000 puzzels van Shell. Die deelden ze voor 20 cent uit bij een volle benzinetank. Als de klant ze niet wilde, kocht Karel ze.

Hij verkocht ze vervolgens huis-aan-huis voor 1 dollar! Op die manier verdiende hij in drie dagen meer dan zijn vader in een hele week.

Daarna ging onze vriend stront opruimen in een kippenboerderij. Hij werd er goed voor betaald, maar hij besloot de poep in zakken te doen en die te verkopen aan Italiaanse fruit- en groentekwekers. Dat bleek erg lucratief, en dat kreeg zijn baas ook in de gaten. Toen was het gauw afgelopen!

Vervolgens werd Karelkje tramconducteur. Er werd van hem geëist dat hij lid werd van de vakbond en dat leidde tot dusdanige problemen dat hij weer vertrok. Een van de redenen was trouwens ook dat hij geen bekeu-

ringen wilde uitdelen aan wanbetalers. Hij ging met zijn vader mee, werken bij de bandenservice. Dat deed hij tot het overlijden van zijn broer in 1966. Daarna besloot Karel huis-aan-huis kookgerei te gaan verkopen. Dat liep meer dan uitstekend.

Karel trad in het huwelijk met Margaret. Ze kregen samen vier kinderen, twee jongens en twee meisjes. Helaas overleed een van de meisjes toen ze 1 jaar oud was.

Hierna kocht hij zijn eigen bandenservicebedrijf. Hij werkte hierin samen met een oom, aan wie hij het bedrijf na drie jaar verkocht. Karel scheidde van Margaret, maar de twee bleven goed bevriend.

Onze avonturier begon een beddenzaak. Hij fabriceerde en verkocht matrassen en messing bedden in vier eigen winkels in Melbourne. Het wordt saai, maar het laat iets zien van Karelkje's handelsgeest: ook die win-

kels werden na vier jaar verkocht en er werd begonnen met een stofferingszaak. Karel kreeg fabrieken in vier verschillende Australische staten. Na acht jaar verkocht hij zijn aandeel in dat bedrijf. Hij trad opnieuw in het huwelijk, nu met Julie.

Ondertussen liet hij zijn sportiviteit en betrokkenheid bij noden van anderen zien. Hij zocht sponsors voor een non-stop wandeltocht van 60 kilometer en haalde daarmee veel geld op voor het ook in Rosmalen bekende Save The Children fonds. Hij deed over die tocht slechts 3 uur en 45 minuten!

Karel en Julie stortten zich op vrijwilligerswerk in China, de Filipijnen, Vietnam, India en El Salvador. Ook raakten ze betrokken bij veel weeshuizen. Na zijn pensionering kreeg Karel voor dat werk veel onderschei-

dingen in eigen land en daarbuiten. In een Australische krant werd dat uitvoerig verteld.

Hier volgt het –opnieuw bewerkte– verhaal uit die krant. “Charlie Verzantvoort besteedt bijna al zijn tijd aan niet-bevoorrechte kinderen. Met zijn christelijke vrijwilligers-organisatie COD World Missions Support heeft de inwoner van Wyndhamvale grote bedragen geld bijeengebracht om weeskinderen in China, Vietnam, de Filipijnen en Oeganda te helpen die medische hulp nodig hebben. Meneer Verzantvoort vertelt dat duizenden fysiek of mentaal gehandicapte kinderen in deze landen opgroeien zonder de veiligheid van liefhebbende ouders en zonder een rustige omgeving. Met hulp van sponsors, vrijwilligers en opvanghuizen wor-

den deze kinderen geholpen en hebben ze weer toekomst. In China leidt extreme armoede vaak tot wanhoop. De gezondheidszorg is er niet goed geregeld waardoor babies niet adequaat geholpen worden. Het gevolg is dat wanhopige ouders hun kinderen vaak achterlaten bij weeshuizen, ziekenhuizen of politiebureaus. Deze zijn echter niet voldoende toegerust om die kinderen op te nemen en daarom neemt de organisatie van Verzantvoort deze kinderen onder hun hoede. Na een behandeling worden de babies geplaatst bij westerse families in Beijing en op een internationale adoptielijst geplaatst. Om hun werk te kunnen doen brengen Verzantvoort en zijn vrouw Julie drie maanden per jaar door in China. Op de Filipijnen heeft het COD World Missions Support geholpen met het bouwen van een school en helpen van families met voedsel en onderwijs. In Vietnam worden kinderen geholpen wier ouders gedurende de Vietnamoorlog waren blootgesteld aan het krachtige verdelgingsmiddel Agent Orange. De hulp aan Oeganda heeft vooral te maken met duizenden aidswezen.

Dichter bij huis is meneer Verzantvoort begonnen met het herstellen van oude computers, die hij dan weer met korting doorverkoopt aan arme families in de westerse buitenwijken. Hij vraagt lokale bedrijven om materiële steun om de Glen Deon Primary School in Werribee op te knappen. Dat opknappen gebeurt door 150 vrijwilligers. Zijn werk is alleen mogelijk door ruime donaties vanuit de gemeenschap.

Als lid van de South West Christian Church helpt hij ook regelmatig in de kringloopwinkel. Toch heeft Verzantvoort nooit de publiciteit gezocht, hij doet zijn werk in stilte. “Wij zijn gezegend dat we in het welvarende land Australië wonen,” zegt hij, “maar niet iedereen heeft zoveel geluk. Een lach op het gezicht van een kind als het wordt geadopteerd en zich geen zorgen hoeft te maken over een volgende maaltijd, dat is mijn beloning!”

Het echtpaar vindt nu veel voldoening in het werk als missionaris. Karel Knetter voelt zich nu samen met zijn lieve vrouw gelukkiger dan ooit, zegt hij. Ondanks zijn leeftijd voelt hij zich een jonge hond!

Zuster Mechtilde vertelt meer

Tiny Kappen en Gerrit Mol

In de vorige *Rosmalla* hebben we kunnen genieten van enkele prachtig uitgevoerde tekeningen over de evacuatie van de zusters in Hintham tijdens de bange bevrijding van Rosmalen en 's-Hertogenbosch. We spreken over de dagen aan het eind van oktober 1944. In dat artikel vroegen we om reacties. Welnu, die kwamen er! Zuster Mechtilde Caspers, inmiddels 101 jaar oud, belde ons en nodigde ons uit om nog eens over die ingrijpende gebeurtenis te vertellen. Ze verblijft in het klooster-bejaardenoord Jozefoord in Nuland. Ze was in 1944 een van de zusters die op de tekeningen zijn afgebeeld. Het zal u niet verbazen: de laatste die nog in leven is. Gezien haar hoge leeftijd maakte ze op ons een zeer heldere indruk. We zijn haar dankbaar dat ze ons nog zo veel details uit die akelige tijd wilde vertellen. Zuster Mechtilde is afkomstig uit Stompwijk in Zuid-

Holland. Ze is een dochter van een bakkersgezin. Haar vader kwam zeer vroeg te overlijden: het oudste kind was 17 en de jongste lag in de wieg. Moeder bleef achter met tien kinderen. Met veel kunstgrepen slaagde zij er toch in het gezin en het bedrijf in stand te houden. Mechtilde trad in het klooster bij de zusters Franciscanessen van de Choorstraat in 's-Hertogenbosch. Ze volgde een opleiding als verpleegkundige in het Cani-

siusziekenhuis in Nijmegen. Daar beleefde ze angstige uren tijdens de inval van de Duitsers in Nijmegen.

Ze werd samen met haar medecursisten bewust geconfronteerd met de lichamen van omgekomen burgers. "Zo leer je van de verschrikkingen van de oorlog", werd gezegd. Op een gegeven ogenblik werd er een gezin binnengebracht, bestaande uit vader, moeder en drie jonge kinderen, allen met ernstige brandwonden als gevolg van een beschieting. De een na de ander overleed. Er bleef één meisje over. "We konden niets anders doen dan pijn bestrijden." Ze kwam in 1942 terecht in het klooster in Hintham, waar voornamelijk bejaarde en zieke zusters verbleven. Volgens haar werd dat huis bewoond door ongeveer veertig zusters. In de dagen tijdens de oorlog verbleven er ook enkele paters van het Heilig Hart van het klooster aan de Graafsebaan. De latere bisschop Bekkers was in 1944 rector in hun tehuis. Op de tekeningen zien we ook een aantal "gewone" mensen afgebeeld die de tocht meemaakten. Helaas wist zuster Mechtilde zich weinig te herinneren over hun achtergrond. Vermoedelijk betrof het personeel. Achter het klooster stonden nog enkele schuurtjes waarin de Duitsers allerlei materiaal opgeslagen hadden.

Toen de bevrijders vanuit richting Oss, via Rosmalen naar 's-Hertogenbosch trokken, vonden de zusters het raadzaam te vluchten. Mogelijk speelde daarin de wetenschap mee dat vlakbij een hoofdkwartier van de Duitsers gevestigd was. Het was zuster Mechtilde niet bekend waar de vlucht naar toe zou gaan. De verhuizing werd te laat ingezet: Hintham kwam zwaar onder vuur te liggen. Ze werd als verpleegkundige te hulp geroepen bij een vrouw die door een granaatscherf getroffen was. Het is goed mogelijk dat dit de huishoudster van de pastoor was, die later overleed. Onder andere Henk de Werd en Kees van den Oord vertellen daarover en geven aan dat deze trieste gebeurtenis plaatsvond op zondag 22 oktober 1944. Dat komt overeen met het tijdstip dat de zuster zich herinnert.

Van alle kanten werden karren en wagens in Hintham gecharterd om de zusters te vervoeren. U kunt dat zien op de tekeningen. De stoet werd aangevoerd door een

broeder. Dat is mogelijk een ziekenbroeder van Coude-
water. De tocht ging daar immers heen, al wist zuster
Mechtilde dat niet. Geheel in de lijn van de kloosteror-
de: je deed wat er gezegd werd en de boodschap was
alleen: die kant op! Overigens niet verwonderlijk dat de
tocht naar Coudewater ging, daar werkten veel zusters
van de Choorstraat. Onderweg zagen de zusters vreselij-
ke taferelen. Er lagen gesneuvelde en gewonde mensen
langs de weg en talloze dode dieren. Op de tekeningen
is dat ook te zien.

Het was die betreffende zondagmiddag uitzonderlijk

mooi weer voor eind oktober. Op Coudewater werd
het gezelschap aanvankelijk een ruimte toegedeeld
tussen de patiënten. Op de vloer lag stro dat af en toe
ververst werd. Niet zo fris, niet alle bewoners van
Coudewater bleken zindelijk. Al vrij snel kregen de
zusters een nettere ruimte toebedeeld.

Na ongeveer vijf weken konden de Hinthamse zusters
terug naar huis. Ze troffen er een vrijwel leeg kloos-
ter.

Noodgedwongen vertrek/verhuizing/vlucht van de Zusters Birgittinessen naar Uden

Dorry Derhaag-Doomernik

Op 14 september 1713, 300 jaar geleden, zochten de
laatste Birgittinessen van de Abdij Mariënwater hun
toevlucht in Uden.

In het vrije land van Ravenstein (reformatie) betrokken
zij het voormalige klooster van de kruisheren.

Zij noemden hun 'nieuwe' klooster Maria Refugie, een
naam waarin het verlangen om eens weer naar Coude-
water terug te keren, lijkt door te klinken.

Wat is gebeven? Het landgoed, het gebouw, de wisse-
ling van de seizoenen, het ruisen van de wind door de
takken van de vele (oude) bomen en het gezang van de
vogels.

En dan is het zondag 1 september, de dag waarop de
werkgroep Heilige Birgitta Coudewater een mooie her-
denking heeft georganiseerd. Beginnend in de Maria-
kapel en daarna de onthulling van de naam Mariënwa-
ter op de voormalige Abdij.

Immers het gegeven dat op 14 september 2013 de Bir-
gittinessen in Uden 300 jaar deze Abdij Maria Refugie
bewonen, betekent vanzelfsprekend dat het ook 300
jaar geleden is dat zij moesten vertrekken uit hun Abdij
Mariënwater op het Landgoed Coudewater in Rosma-
len. Bij alle feestelijkheden in Uden mag er ook aan-
dacht zijn voor Rosmalen, de plaats van hun gedwon-
gen vertrek. De Abdij Mariënwater heeft 276 jaar be-
staan, voorwaar geen korte periode.

Immers, in het voormalige kloostergebouw, nu ge-
noemd "het oude hoofdgebouw", zijn in de kelder en
op de zolder nog resten te zien van dit verleden. Klei-
ne nissen in de hal voor de verlichting met kaarsen,

zijn na de restauratie
weer in ere hersteld.

De naam van de
voormalige Abdij
Mariënwater is vanaf
1 september 2013
weer zichtbaar op
het gebouw. Een
zuster Birgittines uit
de Abdij Maria Hart
in Weert heeft,
staande in een hoog-
werker, de naam ont-
huld, samen met de
ontwerper en maker
van de letters de heer
Marcus Goldsteen
van het gelijknamige
bedrijf Goldsteen
Metal Manufacture-
ring & Design in 's-
Hertogenbosch.

Birgitta empfängt eine Offenbarung auf einem Ritt vom Klo-
ster Alvastra zum Schloß in Vädstena

In een stralende zon en met de schaduw van de oude bomen, kwamen de vijf zusters naar de voormalige Abdij gewandeld. Na 300 jaar terug op de plaats waar het voor de Birgittinessen in Nederland allemaal begon.

Het Rosmalens Gilde St. Catharina- St. Joris, de Stadspijpers van 's-Hertogenbosch en de sopraan Rhea Knipscheer onder pianobegeleiding van Anneke van der Linden, gaven het herdenkingsprogramma in de Mariakapel extra glans. De geschiedenis werd in vier delen verteld door pastoraal werker Henk van de Goor. Als intermezzo's traden de musici en zangeres op. De burgemeester van Uden, de heer Henk Hellegers en de 5^e loco-burgemeester van 's-Hertogenbosch, de heer Geert Snijders, hebben blijk gegeven van hun betrokkenheid door op onze uitnodiging in te gaan.

Om de gebeurtenissen tussen ca.1437 en 1713 nog eens in vogelvlucht te kunnen lezen, was er tot en met 15 september 2013 (OMD) in de ontvangsthal van het oude hoofdgebouw, nu geheten Mariënwater, een kleine tentoonstelling/presentatie ingericht.

Hoe komt Mariënwater aan haar naam?

De naam van een Birgittijnse Abdij wordt altijd naar de Heilige Maria vernoemd, de moeder van Jezus Christus. In dit geval is ook de combinatie gemaakt met de naam van de locatie Coudewater. Daarom heette deze Abdij Maria Aquas Frigidus, Maria bij de Koude Wateren, oftewel Mariënwater.

De Abdij Mariënwater is de enige Abdij in Nederland gebleven die gebouwd is als dubbelconvent met zusters Birgittinessen en paters Birgittijnen.

Hoe woonden zij samen en hoe konden ze samen en toch gescheiden hun geloof beleven? Moeder Abdis was het hoofd over de beide conventen. Zij werd bijgestaan door de priorin van het vrouwenconvent en door de prior van het mannenconvent. Maar zij hadden geen of weinig contact met elkaar of het gebeurde via een spreekvenster. Bij de vieringen in welke vorm dan ook, zaten zij gescheiden in de kloosterkerk, de zusters boven en de paters beneden. Zij woonden in aparte gebouwen die nog eens gescheiden werden door de ligging van de weterring die tussen de beide conventen stroomde. De zusters vormden echter het hart van de Birgittijnse gemeenschap.

Het naderende einde van deze Birgittijnse gemeenschap in Rosmalen, begon in 1648 na de bevestiging in de Oorkonde van de Vrede van Munster. Alle uitingen van het katholieke geloof werden verboden en de kloosters moesten sluiten danwel mochten 'uitsterven', dus geen nieuwe kloosterlingen meer aannemen.

De Birgittijnen kozen er voor om in 1652 Mariënwater te verlaten en vertrokken naar Hoboken, een plaats bij Antwerpen, waar zij het klooster Maria Kruis stichtten. Het Birgittijns Kruis, een rood kruis met een witte hostie in het midden, is het symbool van de Birgittijnen. Zij dragen dit teken links op hun habijt. Op de in 1999

goedgekeurde dorpsvlag van Rosmalen is dit Birgittijns kruis als symbool opgenomen, samen met het Maaslands Vierblad.

De legende van de Rosmalense bijenhouder Peter de Gorter heeft Milla van Kampen geroepen om het klooster Mariënwater te stichten (te bouwen). Dit gebeurde in ca.1434 en in 1713 werd Mariënwater gekocht door de secretaris van Rosmalen Herman Cremers. Het was echter zijn bedoeling om de Abdij te bewaren om het later weer aan de zusters te kunnen terug geven.

Dat werd helaas niet meer toegestaan.

Om deze unieke en belangrijke religieuze geschiedenis op het Landgoed Coudewater levendig en in herinnering te houden zijn drie zichtbare objecten gerealiseerd. Allereerst het beeld van de stichteres van de Birgittijnse Orde, de Heilige Birgitta, de devotiekapel in de Mariakapel en tot slot de terugkeer van de naam Mariënwater op de voormalige Abdij.

Gekozen is om de Heilige Birgitta af te beelden als pelgrim omdat zij tijdens haar leven veel gereisd heeft en vooral ook naar Rome om de goedkeuring te verkrijgen van de Paus voor haar orderegels. Zij heeft daarom zelf nooit de Birgittijnse kroon gedragen, het belangrijkste teken van deze Orde. Zij identificeren zich met het lijden van Christus en dragen daarom de (doornen) kroon met de vijf wonden van Christus aan het kruis.

In de Mariakapel is in woord en beeld de intense relatie

tussen de Heilige Birgitta en de Heilige Maria verbeeld. Te lezen is welke kloosters er vanuit Mariënwater zijn gesticht en welke organisaties zich bezig houden met deze religieuze geschiedenis.

De foto's van de drie middeleeuwse beelden uit de Abdij Mariënwater, gemaakt door de beeldhouwer, genoemd de Meester van Coudewater, geven een indruk van de rijke kunstschaten die Mariënwater in haar bezit had. Zij hebben o.a. deze beelden meegenomen naar Uden, maar vanwege geldgebrek moesten ze die verkopen aan het Rijksmuseum in Amsterdam.

Tijdens de jarenlange verbouwing/restauratie van het Rijksmuseum, hebben de beelden een goed onderkomen gehad in het Museum voor Religieuze Kunst in Uden. Het museum is n.l. gevestigd in een deel van de Abdij Maria Refuge en daarmee waren deze beelden tijdelijk weer 'thuis'.

In het Museum voor Religieuze Kunst zijn meerdere kunstschaten aanwezig, zoals diverse boeken uit het Scriptorium van Mariënwater en een kostbare kelk met op de voet een afbeelding van het klooster Mariënwater.

In Rosmalen is de Abdij Mariënwater geschiedenis en een herinnering aan wat eens was.

Maar de volgelingen van de Heilige Birgitta hebben zich verspreid over de hele wereld.

De Birgittijnen hebben nog een Abdij in Amity, Oregon, Amerika.

De laatste Rosmalenaar

Er was veel belangstelling voor de kraam van Heemkundekring Rosmalen op het KOM-festival. Tal van verhalen en ontmoetingen. "Hé!" zei een jonge vader, "weten jullie wel wie de laatste Rosmalenaar is? Mijn zoon!" Wat bleek: zijn zoon was op 27 december 1995 ingeschreven als pasgeboren inwoner van Rosmalen. Hij is de laatste Rosmalense baby. Natuurlijk hebben we later contact gezocht met de inmiddels

23

bijna 18-jarige Michael van der Wielen. Want die was het. Hij vertelde dat hij niet wakker ligt van de status die sommige Rosmalenaren nog steeds pijn doet! Hij vindt het wel leuk er aan herinnerd te worden. Michael blijkt trouwens een kleinzoon van Wim van Lee, die lid was van onze heemkundekring. Wim overleed helaas op 19 oktober 2002.

Michael vertelde dat hij momenteel stage loopt als middenkader engineer. Hij studeert aan ROC Oss. Zijn hobby is, u raadt het al, vooral gamen. In ieder geval ligt de naam van de laatste Rosmalenaar nu niet alleen vast in de Burgerlijke Stand, maar ook in een echt Rosmalens tijdschrift!

Historisch.... 2

Henk de Werd

In mijn artikel over het inleveren van de radio's ziet u een foto van het gezin van Marinuske van Lokven – Heijmans, in Rosmalen beter bekend als Mrienuske van Skèndel. Drie ongehuwde zonen woonden vele jaren samen in hun toenmalige boerderij, gelegen tegenover de voormalige winkel van Jo Verhallen op de hoek Burgemeester Nieuwenhuijzenstraat / Verlengde Van Meeuwenstraat. Toon, Tinus en Driekske van Skèndel.... Oud-Rosmalenaren herinneren zich deze drie ongetwijfeld nog. Tinus was enigszins beperkt in

zijn verstandelijke vermogens. Driekske heeft lang in een zogenaamde tent gelegen i.v.m. TBC. Welnu, Tinus had konijnen, waarvan er een volgens hem “dekrijp” was en dus naar de ram moest. Daarvoor ging hij naar de Rosmalense konijnenfokker bij uitstek Jos van Berkel, die destijds woonde aan de huidige Schoolstraat, ongeveer tegenover de Nieuwendijk. Nu bleek dat “het moeierbisje” van Tinus niet gediend was van de avances van de ram. “Tinus, òauw moeierbisje is nog niet dekrijp”, zei Jos lekker in het plat Rusmolles. Tinus was het daar niet mee eens en kaatste terug: “Wè, men knènt niej dekrijp zen, òauwe ram nie noeg pin hi.”

Schilderstukje van het woonhuisje van Jos en Trui van Berkel. Particulier bezit. De goede kijker ziet Trui van Berkel, de vrouw van Jos op “de misse” bij het raam staan. Foto: Henk de Werd.

Prent ‘Mariewaater’ verkeerd geïnterpreteerd

Martien Veekens

Het Rijksmuseum te Amsterdam beschikt over een prent met het onderschrift ‘*Het Klooster Mariewaater 1743*’. Deze prent is gemaakt door Paulus van Liender (1731-1791) en maakt deel uit van een 100-delige serie met gezichten op dorpen en steden in het Land van Kleef, welke werden gepubliceerd in ‘*Het verheerlijkt Kleefland of Kabinet van Kleefsche Oudheden en Gezigten, enz.*’ (Amsterdam 1792).

Meerdere schetsen van de beroemde tekenaar Jan de Beijer (1703-1780), met wie Paulus van Liender bevriend was en met wie hij heeft gereisd, zijn door hem geëst tussen 1758 en 1761. De hier getoonde gravure van ‘*Het Klooster Mariewaater*’ heeft hij in 1761 vervaardigd. Paulus was overigens niet de enige die dit deed. Ook de o.a. in onze regio bekende topografische graveur Hendrik Spilman (1721-1784) heeft diverse schetsen van Jan de Beijer ‘in het koper gebracht’. Op de aquarel uit 1762, met de tekst “*Kouwater wel eer een Klooster even buiten den Bos*”, vervaardigd naar H. Spilman, komen we in het kader van dit artikel verderop terug.

Bij het raadplegen van de website van het *Brabants Historisch Informatie Centrum* (BHIC) stuitte ik op de samenvatting van de uitgebreide biografie over Marie van Oss (ca 1430-1507) door Ulla Sander Olsen. De Abdis Marie van Oss trad op 17-jarige leeftijd in het klooster te Rosmalen en legde daar ook haar geloften af. De kroniek over Birgitta en de Birgittijnse Orde (met veel aandacht voor Mariënwater in Rosmalen) schreef zij tussen 1501 en 1503. Bij dat verhaal op de BHIC-site, <http://www.bhic.nl/?id=14188>, was als illustratie de gravure van Paulus van Liender geplaatst. Mijn eerste reactie was: “Dat klopt niet” en bewoog mij tot een nader onderzoekje.

Al snel bleek dat een medewerker van het projectbureau van het BHIC er vanuit was gegaan, dat het toevoegen van een op de internetsite geplaatste prent door het gerespecteerde Rijksmuseum te Amsterdam (<https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-1885-A-8747>) met de tekst: “*Klooster Mariënwater te Rosmalen, Paulus van Liender, 1761*”, toch niet fout zou kunnen zijn en dus zonder verder onderzoek met een gerust hart kon worden overgenomen. “Nee, dus!”

Tijdens de officiële viering van ‘*300 jaar Abdij Uden*’ op 14 september 2013 kocht ik direct na de opening van de expositie in het Museum voor Religieuze Kunst

(naast de schitterende ‘*Atlas Saint Birgitta’s Monasteries*’ en het boekje ‘*300 jaar Abdij Uden*’) eveneens de 34 pagina’s tellende brochure ‘*Mariënwater*’, uitgebracht door het GGZ Oost Brabant, bij gelegenheid van het aanbrengen van de naam ‘Mariënwater’ op de voorgevel van het oude hoofdgebouw van het voormalige klooster te Coudewater op 1 september 2013. Op pagina 32 van dit boekje is ook hierin de ets van Paulus van Liender opgenomen. Wellicht om dezelfde reden, als die welke het BHIC tot een fout aanzette.

De inventarisator van het Rijksmuseum te Amsterdam heeft bij het lezen van de naam 'Mariewaater', wel-

verkeer op scholen en in de kerk de onbedreigde voertaal gebleven.

licht te onnadenkend, een relatie gelegd met de Abdij Mariënwater te Rosmalen, mogelijk omdat onder die naam door diverse bronnen naar 'ons' klooster in heden en verleden werd en wordt verwezen.

De hierboven weergegeven plaat van Paulus van Liender vertoont echter geen enkele gelijkenis met de oude prent uit 1762, welke naar Hendrik Spilman was vervaardigd (zie afbeelding hierboven), die binnen de gemeenschap Rosmalen en daarbuiten alom bekend is en welke nu berust in de Brabant Collectie (Collectie Provinciaal Genootschap Noord-Brabant) van de Universiteit Tilburg.

Verduitsing in het Land van Kleef/Kleve

In 1827 liet de Dusseldorpse regering een brief uitgaan naar de bisschop van Münster betreffende de invoering van het Duits als voertaal op de scholen en in de kerk. Dit zou het aanwijsbare begin zijn van de verduitsing van het oorspronkelijk Nederlands onderwijs in het Land van Kleef.

Ondanks de opkomst van het Duits bij de officiële instanties was het Nederlands tot die tijd in het dagelijks

In de kerken werd in het Nederlands gepreekt, de catechismus werd in die taal geleerd en de kloosterorden kenden hun Nederlandse orderegels.

Zo ook had het Sint-Birgittaklooster te Marienbaum/Mariënboom (in 1460 uit de Rosmalense Abdij Koudewater ontstaan en in 1801 in de Franse tijd geseculariseerd) een dergelijke Nederlandse regel. Alle andere officiële kerkelijke gebeurtenissen waren in het Nederlands. De feitelijke verduitsing van de Nederrijnse bevolking begon dus pas in 1827 na de eis van het gouvernement te Dusseldorp.

Met ingang van het jaar 1828 werd in het Land van Kleef niet langer het onderwijs in het Nederlands

gegeven. De generatie die vanaf dan de schoolbanken bevolkte werd tweetalig opgevoed. Thuis werd Nederlands gesproken en op school leerde men Duits. Na de Frans-Duitse Oorlog (1870-1871) is uiteindelijk ook die tweetalige generatie uitgestorven.

Wat voor de spreek- en schrijftaal gold was in zekere zin ook van toepassing op het gebruik van de plaatsnamen. De plaatsnamen en alle andere toponiemen verduitssten onder invloed van de Duitstalige overheid, al gebeurde dat al eerder dan in kerk en school. Aanvankelijk bleef men zelfs twee plaatsnamen gebruiken. Bij officiële gelegenheden gebruikte men de

officiële, verduitste naam en onder elkaar de regiolect-naam. Naast praktisch ongewijzigde plaatsnamen, namen geschreven in de Duitse spelling en plaatsnamen met een verklaarbare klankverschuiving, treffen we plaatsnamen aan met vertaalde elementen. Mariënboom werd Marienbaum en Mariënwater werd Marienwasser, waarmee we terug zijn bij het begin van dit artikel en deze verklaring.

Mariewaater = Marienwasser in Weeze

In Weeze, gelegen in het Land van Kleef (tussen Goch en Kevelaer), werd in 1461 een Franciscanenklooster gesticht. Vanwege de drassige grond waarop het klooster moest worden gebouwd kreeg het de naam 'Maria ad Aquas' oftewel in Nederduits 'Marienwater'. Zoals dat ook het geval was geweest met het Birgittinessenklooster in Marienbaum werd dit Franciscanenklooster in

1802, eveneens per decreet van de Franse consul onder Napoleon, tot een staatseigendom verklaard. In 1804 kwam het in particuliere handen. In 1864 is Marienwater in bezit gekomen van de familie Von Loe, die in 1874 de kloosterkerk vanwege de bouwvalligheid afbrak. Alleen de naam 'Gut Marienwasser' herinnert ter plekke nog aan het voormalige klooster. De kansel uit 1620 en de monstrans van het voormalig Weezer klooster 'Marienwater' zijn nog in de Heilig-Kreuz-Kirche van Wemb te zien.

BHIC-site inmiddels aangepast

Nadat ik op 9 september 2013 het BHIC van de omis-sie op de hoogte had gesteld, werd de prent op de site vervangen door onderstaande foto die ik op 3 september 2013 had gemaakt.

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

Boundless Business Consultancy	Heihoeven 53	5244 GK	Rosmalen
Timmers Bouwbedrijf bv.	Heikampweg 6	5249 JX	Rosmalen
P.Hoedemakers & Zn. bv.	De Grote Elst 40	5246 JP	Rosmalen
Soos Satisfaction	Fort Alexanderstraat 31	5241 EX	Rosmalen
Dierenspecialzaak Nico van den Berg	Oude Baan 3	5242 HT	Rosmalen
Gebr. Voets Weg- en Waterbouw	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen
Car-O-Tech	Hoogstraat 5	5258 BA	Berlicum
v.d.Weide Holding	Pastoor de Leijerstraat 5	5246 JA	Rosmalen
Bouwbedrijf van Niftrik	Friezenstraat 2	5249 JS	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel bv.	Westeind 2	5245 NL	Rosmalen

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN